

آموزشگاه مسجد با درس‌های معنوی برای کودکان

علی مرادزاده (کارشناس امور تربیتی)

روان‌شناسان بر اهمیت منحصر به فرد دوره کودکی در رشد شخصیت آینده افراد، اتفاق نظر دارند. دوره کودکی دوره‌ای است

که مهم‌ترین و اصلی‌ترین الگوهای رفتاری فرد و شناخت او از خودش و از جهان پیرامونش شکل می‌گیرد. حتی برخی

روان‌شناسان مثل یونگ و آدلر ناخودآگاه آینده شخص را در اکثر موارد همان ناخودآگاه شکل گرفته در دوره کودکی

می‌دانند. فروید هم هر چند تصویر غلطی از نیازهای واقعی دوره کودکی ارائه داده، اما او و پیروانش و تمام شاخه‌های مکتب

تحلیل روان (روانکاوی) بر این نکته اتفاق نظر دارند که تصاویر آینده کودک درباره خودش در همین دوره شکل می‌گیرد.

اسکینر و داتسون رهبران نهضت رفتارگرایی صریح‌تر از همه به دوره کودکی و نقش آن پرداخته‌اند.

دین مبین اسلام که بهترین نسخه سعادت افراد را در تمام شئون فردی و اجتماعی ارائه داده است در مسیر سعادت به دوره

های مختلف سنین فرد از جمله کودکی، بلوغ، جوانی، میانسالی و پیری توجه نشان داده و برای هر دوره دستورات لازم را

ارائه کرده است. در این میان تأکید بر دوره کودکی بسیار پررنگ و معنادار است. توصیه به علم آموزی در دوره کودکی،^۱

تشویق آمد و شد کودک به مسجد، توصیه درباره رفتار دینی با کودک در منزل، سفارش به آشنا شدن کودکان با محبت

اهل بیت (علیهم السلام) در همان سنین کودکی، عدم اجبار و اکراه در زمینه فرایض و واجبات بر کودک و... همه مواردی

است که در سنت اهل بیت و سیره علما و بزرگان دین فراوان دیده می‌شود.

۱. «العلم من الصغر كالنقش فی الحجر»^۱

در این میان مسجد به عنوان پایگاه اصلی تفکر و فرهنگ اسلامی نقش ویژه‌ای در جذب کودکان و نهادینه کردن ارزش‌های دینی در وجود پاک آنان دارد. در سیره پیامبر اکرم (ص) می‌بینیم که ایشان از اخراج کودکان از فضای مسجد به دلیل بازیگوشی‌شان منع فرمودند و در روایاتی از ائمه (علیهم السلام) توصیه شده که به هنگام حضور در مسجد کودکان خود را نیز به همراه ببرید تا از همان سنین با نماز و مسجد انس بگیرند.

لذا نفس حضور کودکان در مسجد مسئله‌ای بسیار مهم است و باعث می‌شود کودک بخشی از طول روز را به نوعی تمرین قرار گرفتن در فضای معنوی انجام دهد و با سایر همسالان خود در فضای مسجد و نماز مرادده کند تا حس علاقه به مفاهیم و ارزش‌های دینی در وجود او نهادینه گردد. این حضور معمولاً در سنین نوجوانی و جوانی ادامه می‌یابد و باعث شکل‌گیری یک شخصیت مسجدی با ویژگی آگاهی و بصیرت دینی می‌شود که چنان تقوای مستحکمی در فرد ایجاد می‌کند که او را در مسیر زندگی دو بال علم و ایمان پشتیبانی می‌کنند.

البته اینکه نفس حضور در مسجد و آمد و شد در آن اثرات و برکات دارد دلیل بر این نیست که اهالی مسجد به همین حضور اکتفا کنند، بلکه لازم است برنامه‌هایی از سوی مسجد مخصوصاً برای کودکان طراحی شود تا از این بستر مناسب به بهترین نحو برای ارتقای شخصیت مذهبی ایشان بهره گرفته شود. در ادامه به برخی از این راهکارها اشاره می‌شود.

۱. افزایش مشارکت کودکان در امور مسجد

همیشه کارهایی در مسجد هست که از عهده کودکان بر می‌آید. سپردن این گونه کارها به ایشان تحت نظر افراد بزرگتر، هم روح خودباوری را در ایشان زنده می‌کند و هم به تدریج فضای مسجد را به گونه‌ای خواهد ساخت که کودکان مسجد را از آن خود خواهند دانست؛ چراکه می‌بینند در فعالیت‌های مسجد مشارکت دارند. کارهای روزانه و مناسبتی مسجد مثل کمک

در مراسم‌ها، کمک در پذیرایی، مسئولیت تکبیر گفتن، قرائت قرآن و مداحی در صورت توان و... فعالیت‌هایی است که کودکان می‌توانند در آن حضور پررنگ داشته باشند. همچنین برنامه دینی و فعالیت‌های فرهنگی و آموزشی نیز می‌تواند صحنه حضور مؤثر کودکان باشند.

تجربه نشان داده است کودکان از اینکه برخی کارها به ایشان واگذار شود بسیار استقبال می‌کنند؛ مثلاً می‌بینیم که رقابتی زیبا و سالم در میان کودکان بر سر تکبیر گفتن در مسجد شکل می‌گیرد.

۲. آموزش‌های ویژه کودکان در زمینه معارف و معنویات دینی

فهم سخنرانی‌های عمومی برای کودکان گاه سنگین است و لذا شایسته است امام جماعت در طول هفته برنامه‌هایی جداگانه مخصوص کودکان و نوجوانان تحت عنوان کلاس‌های آموزش قران و... داشته باشد و بسیاری از مضامین عرفانی و دینی را به زبان خودشان در خلال این جلسات برای ایشان تبیین کند. زبان کودکان زبان تمثیل و قصه است؛ زبان محبت و شادی است. محبت خداوند به انسان را می‌توان در قالب تعابیر و تشبیهات ساده و قصه‌های مناسب کودکان به گونه‌ای تبیین کرد که کودک از همین سنین شکل‌های اولیه معنویت و دل‌بستگی را در پاک‌ترین حالت خود در وجودش تجربه کند.

در انتقال مفاهیم ظریف مثل تقوا و ترس از خدا و عقوبت گناهان و... به کودکان باید ظرافت‌ها و اقتضائات لازم را همواره مد نظر داشت که در این مورد وظیفه خطیر امام جماعت و مربیان در مساجد بسیار پررنگ خواهد بود. امیدواریم روزی ظرفیت و آینده‌نگری مراکز آموزشی و فرهنگی ما به آن درجه از بصیرت برسد که دوره‌های ویژه‌ای را برای ائمه جماعات و مربیان جهت آموزش روان‌شناسی کودک و شیوه‌های نوین انتقال مفاهیم دینی همگانی و شایع شود. مربیان مساجد

می‌توانند از شکل‌های نوین و جدیدتر انتقال مفاهیم بهره ببرند؛ برای مثال سرودهای مذهبی مناسب شأن مسجد می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد و اشعاری که مضامین عالی دینی را به زبان ساده کودکانه بیان کرده‌اند به‌عنوان شعرهای گروه سرود مسجد برگزیده شود. همچنین در صورت امکان برگزاری، نمایش‌های مذهبی هم بسیار در انتقال مفاهیم مؤثر است. البته استفاده از کودکان در مراسم تعزیه که دیرینه‌ترین و سنتی‌ترین شکل نمایش در فرهنگ ایرانی - اسلامی است از زمان قدیم مرسوم بوده است؛ ولی نمی‌توان موضوعات را تجسم داد و نمایشنامه‌های مذهبی جدیدی با الهام از معارف و قصص قرآنی یا حتی موضوعات معاصر مثل زندگینامه شهدا تدوین کرد.

بسیاری از روان‌شناسان بر اهمیت تصویر در انتقال مفاهیم به افراد تأکید می‌کنند به‌خصوص در سنین کودکی که قوه تصویرپردازی کودکان بسیار قوی و به نوعی ابزار عمده آنها در فهم محیطشان به حساب می‌آید.

۳. تشکیل هیئت عزاداری ویژه کودکان و نوجوانان در مسجد

در بسیاری از مساجد کشورمان رسم است که کودکان و نوجوانان یک هیئت مخصوص به خود دارند که معمولاً نام یک شخصیت مذهبی در همین سنین را زینت کار خود قرار می‌دهند؛ مانند هیئت قاسم بن الحسن، هیئت حضرت رقیه، هیئت حضرت علی اصغر و... کودکان و نوجوانان معمولاً در هیئت‌های جوانان و بزرگترها در حاشیه قرار می‌گیرند؛ اما تجربه نشان داده وقتی هیئتی مخصوص خود داشته باشند، همسالان را در کنار خود برای یک کار مشترک می‌بینند و جنب‌وجوش خارق‌العاده‌ای از خود نشان می‌دهند و در دراز مدت وابستگی عمیقی با هیئت، حسینیه و مسجد پیدا می‌کنند؛ وابستگی‌ای که معمولاً تا سنین میانسالی و پیری نیز ادامه می‌یابد. در چنین فضایی است که با مشارکت منظم ایشان و حضور فعالشان، انس با اهل بیت (علیهم السلام) در وجودشان نهادینه می‌شود. محبتی که سرمایه زندگی دنیوی و اخروی ما شیعیان است.